

PSIHOSOCIJALNA PORODIČNA PATOLOGIJA I DELINKVENTNOST

Bojana Kecman

UDK: 616.89-008.444:173.7

Specijalna zatvorska bolnica, Beograd

Kratak sadržaj: **Uvod:** Osim biološke i ekonomske, značajne funkcije porodice se ogledaju u emocionalnom, saznavnom i društvenom razvoju deteta. U okviru porodice se usvajaju moralne norme i sistem vrednosti, stiču složena osećanja i društvena iskustva i uče različiti oblici ponašanja. Mnogi poremećaji u strukturi ponašanja, između ostalog i delinkventno ponašanje, barem su delimično pripremljeni i uslovljeni poremećenim porodičnim odnosima.

Cilj ovog rada je da ispita faktore u primarnoj porodici koji utiču na delinkventno ponašanje.

Materijal i metodologija: Rad predstavlja segment komparativne kliničke analitičke prospektivne studiju, multidisciplinarne prirode. Ispitivanu grupu čini 40 delinkvenata s neurotskim poremećajem koji su veštačeni u Specijalnoj zatvorskoj bolnici u Beogradu. Kontrolnu grupu čini 40 nedelinkvenata s neurotskim poremećajem koji su lečeni na Klinici za psihijatriju KBC "Dr Dragiša Mišović" u Beogradu. Za potrebe istraživanja konstruisan je integrativni upitnik koji sadrži podatke dobijene iz različitih izvora. Upitnik sadrži setove pitanja kojima se detaljno analizira veći broj varijabli. Posebi setovi pitanja odnosili su se na karakteristike primarne porodice. Za statističku obradu korišćene su objektivne matematičko-statističke metode, maksimalno prilagođene vrsti i tipu ispitivanog obeležja i to: metode deskriptivne statistike i metode statističkih testova.

Rezultati: Statistički podaci, pre svega univarijentna logistička regresija, pokazuju da delikventnost zavisi od karakteristika primarne porodice, od zastupljenosti psihijatrijskih poremećaja u primarnoj porodici, kao i od zlostavljanja u ranom detinstvu.

Ključne reči: delinkvencija, neurotski poremećaji, primarna porodica, zlostavljanje

UVOD

Tokom istorije se porodica menjala, kako u pogledu forme i strukture, tako i u pogledu organizacije i načina funkcionisanja, ali je i pored mnogih iskušenja uvek pronalazila nove oblike prilagođavanja i opstanka. Pored svih promena kroz koje je porodica prošla, njene osnovne funkcije su ostale iste. Porodica je odgovorna da svojim članovima obezbedi osnovne fizičke, ekonomske i emocionalne uslove za život [1]. Teoretičari porodice više su pisali o disfunkcionalnoj, nego o zdravoj, funkcionalnoj porodici, pa se porodična normalnost izjednačava sa odsustvom psihosocijalne porodične patologije. Iz funkcija porodice koje su određene biološkim, ekonomskim i psihosocijalnim nivoima, proističu kriterijumi za proceni njene funkcionalnosti, odnosno disfunkcionalnosti. Funkcionalna porodica je ona koja pokazuje zadovoljavajući stepen ispunjavanja njenih osnovnih zadataka.

Disfunkcionalne porodice pokazuju poremećaje u svim ili u više oblasti funkcionisanja. Radi se o dezorganizovanim, dezintegriranim porodicama sa poremećenim odnosima i porodičnim funkcijama [2]. Kod disfunkcionalnih porodica poremećene su komunikacije, emocionalne veze, vlada konfuznost ili zamena uloga u porodičnim odnosima, a osnovni vrednosni sistemi njenih članova su međusobno neusklađeni. U nekim porodicama, interpersonalni konflikti, koji su normalna pojava u porodici, se ne razrešavaju. Konflikti dobijaju

hronični oblik, a porodica nastavlja da funkcioniše u patološkoj ravnoteži. One i dalje formalno funkcionišu kao grupa, uprkos evidentnoj psihosocijalnoj patologiji. U pojedinim disfunkcionalnim porodicama interpersonalni konflikti mogu da se razrešavaju na drastičan način, ispoljavanjem fizičke agresije kako među roditeljima, tako i roditelja prema deci.

Konačno, najčešće kao posledica loših bračnih i porodičnih odnosa i sukoba, može da dođe do razvoda roditelja, kojim porodica uglavnom prestaje da postoji kao zajednica koja pruža potpunu zaštitu, razmenu osećanja i društvenih iskustava neophodnih za razvoj deteta. Posledice po razvoj deteta su jače i patogenije ukoliko je dete mlađe i ukoliko se razvod odvija u osetljivijim fazama razvoja. Deca, čiji je prethodni duševni razvoj bio ugrožen zbog loših porodičnih odnosa, sa razvodom najčešće doživljava nove povrede. Odgovor deteta na promenu sastava porodice i gubitak jednog člana je različit, a kao oblici nepovoljnih reakcija su i agresivno, asocijalno i kriminalno ponašanja.

Iako je značaj primarne porodice oduvek bio poznat, proučavanje mehanizama njenog uticaja na pojedinca započela je psihoanaliza. Po Frojdu, struktura ličnosti i obrasci njenog kasnijeg ponašanja u najvećoj meri proizilaze iz odnosa roditelj-dete. Međutim, pored ovog direktnog odnosa, uticaji roditelja na decu se odvijaju i posredno, preko njihovog međusobnog, partnerskog odnosa.

Vrsta i karakteristike emocionalnog, polnog, intelektualnog i moralnog odnosa između roditelja stvara čitav spektar tonova u porodičnoj sredini u kojoj se organizuje ličnost mlade osobe i preuzimaju obrasci odnosa sa svetom.

Kao što je već rečeno, funkcije porodice su složene. Osim biološke i ekonomske, značajne su funkcije u emocionalnom, saznavnom i društvenom razvoju deteta. U okviru porodice se usvajaju moralne norme i sistem vrednosti, stiču složena osećanja i društvena iskustva i uče različiti oblici ponašanja [3]. Mnogi poremećaji u strukturi ponašanja, između ostalog i delinkventno ponašanje, barem su delimično pripremljeni i uslovljeni poremećenim porodičnim odnosima.

CILJ RADA

Zbog važna uloga koju u razvoju deteta igra porodica, mnogi stručnjaci su ispitivali psihopatološki uticaj nepovoljne porodične sredine. Savremena istraživanja ukazuju na veliki uticaj porodice na opseg ponašanja njenih članova. Osnovni cilj ovog istraživačkog segmenta je da se ispituju karakteristika primarne porodice koji utiču na delinkventno ponašanje.

MATERIJAL I METODOLOGIJA

Ovaj rad predstavlja segment komparativne kliničke analitičke prospektivne studije u koju su uključeni pacijenti kod kojih je, po MKB-10 postavljena dijagnoza neurotskog poremećaja [4]. Ispitanici su podeljeni u dve grupe: ispitivanu i kontrolnu (tabela 1).

Tabela br. 1 KONTROLNA I ISPITIVANA GRUPA PACIJENATA

GRUPA	MUŠKARCI		ŽENE		UKUPNO
	BROJ	%	BROJ	%	
DELINKVENTI	33	82,5	7	17,5	40
NEDELINKVENTI	15	37,5	25	62,5	40

Ispitivanu grupu čini 40 delinkvenata koji su veštačeni u Specijalnoj zatvorskoj bolnici u Beogradu u periodu od 01.01.2006. godine do 31.08.2006. godine. Kontrolnu grupu čini 40 nedelinkvenata koji su lečeni na Klinici za psihijatriju KBC „Dr Dragiša Mišović“ u Beogradu u istom periodu. Za potrebe istraživanja konstruisan je integrativni upitnik koji sadrži podatke dobijene iz različitih izvora: strukturisanog kliničkog intervjua, psihološkog ispitivanja (VITI, MMPI-202, Rorschach-ov test i crtež ljudske figure), neurološkog pregle-

da i psihijatrijske eksploracije ličnosti. Za ispitivanu grupu korišćeni su podaci iz sudskih spisa koji se odnose na izvršeno krivično delo [5].

Upitnik sadrži setove pitanja kojima se analizira veći broj varijabli: demografski podaci, razvojni period, ranije psihičke bolesti i lečenja, odnos prema psihoaktivnim supstancama i podatke vezane za izvršena krivičnih dela. Posebni setovi pitanja odnosili su se karakteristike primarne porodice, njeno poreklo i materijalno stanje, psihijatrijske poremećaje u primarnoj porodici kao i kriminalna ponašanja bliskih srodnika.

Za statističku obradu korišćene su objektivne matematičko-statističke metode. Od metoda deskriptivne statistike primenjeno je grupisanje, tabeliranje, grafičko prikazivanje, određivanje aritmetičke sredine, standardne devijacije, odds ratio. Od metoda statističkih testova primenjeni su: provera normalnosti promenljive (test Kolmogorov-Smirnov), poređenje aritmetičkih sredina (Studentov T test), ispitivanje zavisnosti nenumeričkih promenljivih (Hi-kvadrat test i Fisher-ov test) i ispitivanje zavisnosti binarne promenljive od drugih promenljivih (univarijantna i multivarijantna binarna logistička regresija).

Svi podaci su statistički obrađeni i prikazani tabelarno i grafički. Za statističku obradu upotrebljen je statistički paket SPSS for Windows vr. 10.0.

REZULTATI

Tabela br.2 POREKLO PRIMARNE PORODICE

POREKLO PRIMARNE PORODICE	Delinkventi		Nedelinkventi	
	Broj	%	Broj	%
Seosko	16	40%	18	45,0%
Gradsko	24	60%	22	55,5%
UKUPNO	40	100%	40	100%

Nema statistički značajnih razlika u pogledu porekla primarne porodice delinkventne i nedelinkventne ispitivane grupe ($p = 0,651$, Hi-kvadrat)

Tabela br. 3 MATERIJALNO STANJE PRIMARNE PORODICE

MATER. STANJE PRIMARNE PORODICE	Delinkventi		Nedelinkventi	
	Broj	%	Broj	%
Loše	15	37,5	11	27,5
Osrednje	23	57,5	21	52,5
Dobro	2	5	8	20,0
UKUPNO	40	100	40	100

Nema statistički značajnih razlika u pogledu materijalnog stanja primarne porodice delinkvenata i nedelinkvenata ($p=0,116$, Hi-kvadrat).

Tabela br. 4 KARAKTERISTIKE PRIMARNE PORODICE

KARAKTERISTIKE PRIMARNE PORODICE	Delinkventi		Nedelinkventi	
	Broj	%	Broj	%
Potpuna funkcionalna	12	30,0%	24	60%
Potpuna disfunkc.	17	42,5%	10	25%
Samo uz oca	3	7,5%	2	5%
Samo uz majku	8	20,0%	4	10%
UKUPNO	40	100%	40	100%

Postoji statistički značajna razlika u pogledu karakteristika primarnih porodica kod delinkvenata i nedelinkvenata sa neurotskim poremećajima ($p = 0,030$).

Tabela br. 5 OBOLJENJA U UŽEM SRODSTVU

OBOLJENJA U UŽEM SRODSTVU	Delinkventi		Nedelinkventi	
	Broj	%	Broj	%
Poremećaj ličnosti	5	12,5	1	2,5
Psihotični poremećaji	1	2,5	2	5,0
Zavisnost od alkohola	16	40,0	5	12,5
Bez poremećaja	18	45,0	32	80,0
UKUPNO	40	100	40	100

Postoji statistički značajna razlika u pogledu oboljenja u užem srodstvu delinkventne i nedelinkventne grupe ispitanika ($p=0,005$, Hi-kvadrat).

Tabela br. 6 KRIMINALNO PONAŠANJE U UŽEM SRODSTVU

KRIMINALNO PONAŠANJE U UŽEM SRODSTVU	Delinkventi		Nedelinkventi	
	Broj	%	Broj	%
Ne	40	100	37	92,5
Da	0	0	3	7,5
UKUPNO	40	100	40	100

Nema statistički značajne razlike u pogledu kriminalnog ponašanja u užem srodstvu između delinkventne i nedelinkventne grupe ($p=0,120$, Fisher).

Tabela br. 7 ZLOSTAVLJANJE U RANOM DETINJSTVU

ZLOSTAVLJANJE	Delinkventi		Nedelinkventi	
	Broj	%	Broj	%
Psihičko	17	42,5	8	20,0
Fizičko	0	0	3	7,5
Psihičko i fizičko	7	17,5	2	5,0
Seksualno	0	0	0	0
Bez zlostavljanja	16	40,0	27	67,5
UKUPNO	40	100	40	100

Postoji statistički značajna razlika u pogledu zlostavljanja u ranom razvojnem periodu delinkvenata i nedelinkvenata ($p=0,008$, Hi-kvadrat). Kod delinkvenata je veći procenat psihički i fizički zlostavljanih.

Tabela br. 8 DIJAGNOZE

DIJAGNOZE	Nedelinkventi		Delinkventi	
	Broj	%	Broj	%
F 40	5	12,5	0	0
F 41	21	52,5	26	65,0
F 42	0	0	0	0
F 43	1	2,5	0	0
F 44	4	10,0	2	5,0
F 45	8	20,0	10	25,0
F 48	1	2,5	2	5,0
UKUPNO	40	100	40	100

Nema statistički značajne razlike u pogledu postavljenih dijagnoza kod delinkventne i nedelinkventne ispitivane grupe. U obe grupe najčešće je dijagnostikov anksiozni poremećaj, a potom somatoformni i konverzivni poremećaj.

DISKUSIJA

Mnogi istraživači tokom istorije bavili su se proučavanjem uticaja i značaja primarne porodice, kako na formiranje različitih psihijatrijskih poremećaja, tako i na obrasce ponašanja, uključujući asocijalna i kriminalna ispoljavanja.

Ovaj rad ukazuje na postojanje određenih sličnosti, ali i značajnih razlika u karakteristikama primarnih porodica delinkvenata i nedelinkvenata s neurotskim

poremećajima. Naime, nije ustanovljena statistički značajna razlika u pogledu socijalnog i ekonomskog statusa primarnih porodica. Ispitanici uglavnom potiču iz urbanih sredina, iz porodica osrednjeg materijalnog stanja. Takođe, nema statistički značajne razlike u pogledu kriminalnog ponašanja u užem srodstvu ($p = 0,120$, Fisher).

Međutim, samo 30% delinkvenata potiče iz potpunih i funkcionalnih primarnih porodica, dok najveći broj vodi poreklo iz potpunih disfunkcionalnih porodica (42,5%). Odrastanje 27,5% delinkvenata odvijalo se samo uz jednog roditelja, i to 20% samo uz majku, a 7,5% samo uz oca. Nedelinkventi su uglavnom su odrastali u potpunim i funkcionalnim porodicama (60%). Statistički podaci, pre svega rezultati univarijantne logističke regresije pokazuju da delikventnost zavisi od karakteristika primarne porodice ($p = 0,030$), pri čemu *odds ratio* (O.R.), za one koji potiču iz funkcionalnih porodica iznosi 0,250. Znači da je rizik za delikventno ponašanje četverostruko smanjen kod ispitanika koji potiču iz potpunih i funkcionalnih porodica

Do sličnih rezultata došli su i drugi autori. U velikoj prospektivnoj studiji grupa finskih istraživača [6] pratila je različite rizične faktore u detinjstvu koji dovode do kriminalnog ponašanja i zaključili su da razorene primarne porodice, kao i nizak edukativni nivo roditelja predstavljaju rizične faktore za kriminalno ponašanje u adolescentnom periodu i odraslom dobu. Do sličnih rezultata došla je grupa ame-

ričkih istraživača iz Mičigena [7]. Oni navode da deca koja potiču iz disharmoničnih bračnih zajednica kao i ona deca čiji roditelji imaju niže obrazovanje pokazuju veći rizik za kriminalno ponašanje u odraslom dobu. Finski autor Sauvol je sa saradnicima izučavao vezu između tipa primarne porodice i kriminaliteta [8] i zaključio da odrastanje uz jednog roditelja predstavlja značajan faktor rizika za kriminalno ponašanje u odraslom dobu. Smrt jednog roditelja ili razvod roditelja udvostručuju rizik za nasilnički kriminalitet.

U užem srodstvu delinkvenata je registrovan znatno veći procenat psihijatrijskih poremećaja u odnosu na nedelinkvente. Alkoholna zavisnost jednog od roditelja, uglavnom oca, registrovana je kod 40 % delinkvenata. Poremećaj ličnosti je nađen kod 12,5% delinkvenata, a u istom procentu su registrovani i psihotični poremećaji. Kod nedelinkvenata s neurotskim poremećajima, u 80% slučajeva nisu registrovani psihički poremećaji u primarnoj porodici. Rezultati univarijantne logističke regresije pokazuju da delikventnost zavisi od prisustva psihijatrijskih poremećaja u porodici ($p = 0,003$), pri čemu *odds ratio* (O.R.) za one koji su u porodici imali zavisnike od alkohola iznosi 5,689.

U bliskoj vezi sa karakteristikama i disfunkcionalnošću primarnih porodica je zlostavljanje u ranom detinjstvu. Fizičko i psihičko zlostavljanje u detinjstvu otkriva se kod 60% delinkvenata s neurotskim poremećajima i ovaj podatak se statistički značajno razlikuje kod nedelinkvenata s neurotskim

poremećajima kod kojih se u 27,5% slučajeva evidentira psihičko i fizičko zlostavljanje. Rezultati univarijantne logističke regresije pokazuju da delinkventnost zavisi od zlostavljanja u ranom detinjstvu ($p = 0,039$), pri čemu je *odds ratio* (O.R.) za one koji su psihički zlostavljani 3,586, a za one koji su zlostavljani i psihički i fizički iznosi 5,910.

Izloženost psihičkom, fizičkom ili seksualnom zlostavljanju su često proučavani faktori kod izvršilaca krivičnih dela. Iako mnoge svetske studije navode značaj seksualnog zlostavljanja u detinjstvu na kasnije delinkventno ponašanje, naše istraživanje nije potvrdilo postojanje seksualnog zlostavljanja kod delinkventne grupe ispitanika. U longitudinalnoj studiji američki istraživači su proučavali uticaj bračnog nasilja roditelja, kao i izloženosti fizičkom i seksualnom zlostavljanju u detinjstvu na kriminalitet. Rezultati su pokazali da seksualno zlostavljanje devojčica u detinjstvu predstavlja najznačajniji faktor rizika za nasilnički i nenasilnički kriminalitet žena. Postojanje nasilju među roditeljima nije faktor koji sam po sebi doprinosi kasnijem delinkventnom ponašanju. Ono može da ima značaj

na kasnije delinkventno ponašanje samo ako je povezano sa istovremenim seksualnim zlostavljanjem u detinjstvu [9]. Isti istraživači navode da su nasilje među roditeljima, kao i fizičko zlostavljanja u detinjstvu, faktori rizika za delinkventno ponašanje i kod devojčica i kod dečaka [10]. Međutim, izraženija veza između fizičkog zlostavljanja u detinjstvu i nasilničkog kriminaliteta sreće se kod žena nego kod muškaraca.

ZAKLJUČCI

1. Delinkventi s neurotskim poremećajem uglavnom potiču iz disfunkcionalnih ili razorenih primarnih porodica. Prema statističkim podacima rizik za delinkventno ponašanje četvorostruko je smanjen kod onih koji potiču iz potpunih i funkcionalnih porodica.
2. U velikom procentu, kod delinkventata se registruje zavisnost od alkohola jednog roditelja, uglavnom oca, ali takođe i poremećaj ličnosti i psihotični poremećaji.
3. Delinkventi su često su bili izloženi psihičkom ili fizičkom zlostavljanju tokom detinjstva.

PSYCHOSOCIAL PATHOLOGY IN FAMILY AND DELINQUENCY

Bojana Kecman

Special prison hospital, Belgrade

Summary: Beside biological and economic, important functions of primary family are in emotional, cognitive and social child development. Morality and the system of value are adopted, complex feelings and social experience are acquired, and different forms of behavior are taught in primary family. Many behavior disturbances, as it is delinquent behavior, mostly is prepare and conditioned by disorders of relations in primary family.

Methods and material: This research is one part of comparative clinical analytic prospective study in witch is compared different parameters in two examined groups. We studies 40 delinquents with neurotic disorders. All of them are examined on the Department of forensic psychiatry in Special prison hospital in Belgrade. In control group were 40 non-delinquents with neurotic disorders who are treated in the psychiatric hospital "Dr.Dragiša Mišović" in Belgrade. For this research, we construed special questionnaire with the different groups of questions, and data are obtained from different origins: structured clinical interview, psychological researches, neurological examinations and psychiatric exploration. The questionnaire contains the sets of questions for analyze different variables. Special sets of questions are related on characteristics of primary family. The results are work out by objective statistical methods, which are adapted for this research: methods of descriptive statistic and methods of statistical tests.

Aim of this paper is to examine factors in primary family that influence on delinquent behavior.

The statistical results, in the first place univariate logistic regression, indicate that delinquency depend upon characteristic of primary family, psychiatric disorders in primary family and upon psychical and physical abuse in childhood.

Key words: criminality, neurotic disorders, family, abuse.

Literatura:

1. Kovačević R., Kecman B. *Ubistvo u porodici*. Institut za kriminološka i sociološka istraživanja. Beograd, 2006.
2. Gačić B., Marković D. *Osnovi porodične terapije*. Penološki glasnik, 1983;5:40-50.
3. Tadić N. *Psihijatrija detinjstva i mladosti*, Naučna knjiga, Beograd, 1992.
4. MKB-10. Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd, 1992.
5. Kecman B. *Komparativna analiza osobina ličnosti delinkventnih i nedelinkventnih osoba sa neurotskim poremećajima*. Magistarska teza, Medicinski fakultet, Kragujevac, 2007.
6. Sourander A., Elonheimo H., Neimela S. *Childhood predictors of male criminality: a prospective population-based follow-up study from age 8 to later adolescence*. J Am Acad Child Adolesc Psychiatry, 2006;45(5):578-86.
7. Huesmann LR, Eron LD, Dubow EF. *Childhood predictors of adult criminality: are all risk factors reflected in childhood aggressiveness?* Criminal Behav Ment Health, 2002;12(3):185-208.
8. Sourander A., Koskinen O., Jokelainen J., et al. *Family type and criminal behaviour of male offspring: the Northern Finland 1966 Birth Cohort Study*. Int J Soc Psychiatry, 2002;48(2):115-21.
9. Herrera VM., McCloskey LA. *Sexual abuse, family violence and female delinquency: findings from a longitudinal study*. Violence Vict, 2003;18(3):319-34.
10. Herrera VM., McCloskey LA. *Gender differences in the risk for delinquency among youth exposed to family violence*. Child Abuse Negl, 2001;25(8):1037-51.